

Pamela Jeziorska-Biel

EDUKACYJNY WYMIAR PROGRAMU ODNOWA WSI NA PRZYKŁADZIE GMINY NOWOSOLNA WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Zarys treści: Celem artykułu jest identyfikacja edukacyjnych aspektów realizacji programu Odnowa Wsi na przykładzie projektu zrealizowanego w gminie Nowosolna w województwie łódzkim (budowa świetlicy środowiskowej we wsi Byszewy) w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego na lata 2004–2006” oraz doświadczeń województwa opolskiego. Edukacja w Odnowie Wsi może, zdaniem autorki, przejawiać się w dwóch głównych aspektach. Przeprowadzone badania naukowe na terenie gminy Nowosolna pozwalają na ich dostrzeżenie i identyfikację.

Słowa kluczowe: Odnowa Wsi, Sektorowy Program Operacyjny, edukacja.

1. Wprowadzenie

W pierwszych latach po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej proces zmian w różnych dziedzinach polskiej wsi znacząco przyspieszył. Zaczęto spoglądać na wieś jako na miejsce rekreacji, wypoczynku, rozwoju turystyki, przestrzeń do aktywności i rozwoju (Kamiński 2007, s. 165). Paradygmat rewitalizacji i odnowy obszarów wiejskich wówczas zyskał na znaczeniu. Rewitalizacja obszarów wiejskich, poszanowanie wartości życia, a także mądre gospodarowanie, z dbałością o zasoby, wiąże bowiem – na zasadzie komplementarności, a nie opozycji to, co dzieje się w skali wiejskiej, lokalnej, regionalnej, z tym co ma wymiar globalny i uniwersalny (Wieruszewska 1992, s. 11). Odnowa Wsi jako metoda rozwoju obszarów wiejskich stara się być odpowiedzią na to wyzwanie.

Pierwsze doświadczenie w implementacji Odnowy Wsi wiele gmin w Polsce rozpoczęło więc dopiero po udostępnieniu unijnych środków w ramach SPO 2004–2006. Jednak sama idea odnawiania obszarów wiejskich była znana nieco wcześniej (por. Kaleta 1992; Idziak 2004). Zapoczątkował ją Ryszard Wilczyński na terenie województwa opolskiego w latach 90. ubiegłego wieku. Jako cel programu, ówczesny przewodniczący Sejmiku Samorządowego województwa

opolskiego, wskazał podjęcie działań polegających na waloryzacji przestrzeni w zakresie infrastruktury technicznej i społecznej, krajobrazu, architektury i usług oraz wykonanie przedsięwzięć podnoszących standard życia (Wilczyński 2000). Efektem tego rodzaju działań miało być stworzenie lepszych warunków do egzystencji na wsi, inwestowania, rozwoju usług, a tym samym – tworzenia nowych miejsc pracy i lepszego zarobkowania, również poza rolnictwem. Jednak istotą tego programu było zaktywizowanie ludności wiejskiej i podniesienie rangi sołectwa oraz decentralizacji gminy w zakresie jej kompetencji i finansów (Wilczyński 2000). Samą ideę Odnowy Wsi rozumiał on jako: zaplanowany i realizowany przez wspólnotę proces rozwoju opierający się na lokalnych zasobach i wykorzystujący zewnętrzne wsparcie. Proces ten czerpie energię z zaangażowania obywateli motywowanych odpowiedzialnością za los własnej miejscowości, tym skuteczniej, im silniejsza jest tożsamość mieszkańców (Debata... 2012, s. 7). Według tego autora, Odnowa Wsi skupia się na czterech wymiarach: poprawie ekonomicznego bytu wsi, standardu i jakości życia oraz zachowaniu tożsamości i integralności wsi oraz wartości życia wiejskiego (Wilczyński 2000).

Należy także zwrócić uwagę na równie istotny edukacyjny wymiar tego programu. Elementem wdrażania Odnowy Wsi na Opolszczyźnie było nie tylko opracowanie przez wsie uczestniczące w programie strategii rozwoju (planów rozwoju i programów Odnowy Wsi), ale także powołanie do życia Konkursu „Piękna Wieś Opolska”. Konkurs ten do roku 1998 organizowany był przez Wojewodę Opolskiego Ryszarda Wilczyńskiego. Po tym czasie został zakwalifikowany jako stały element programu Odnowa Wsi, czego skutkiem było kilkukrotne zwiększenie liczby jego uczestników. Aktualnie jest jedną z form wsparcia oferowaną przez urząd marszałkowski społecznościom lokalnym biorących udział w programie. Zasadnicza rola konkursu polega na wyłanianiu, ale i promowaniu najlepszych wzorców działania, których autorami są poszczególne sołectwa oraz indywidualni mieszkańcy. Konkurs ten ma inspirować oraz tworzyć płaszczyznę odniesienia dla jego naśladowców. Ponadto opiera się na założeniu, że na wsi najlepiej działa zdrowa rywalizacja bazująca na dobrym przykładzie. Konkurs jest uznawany za wizytówkę i najbardziej spektakularne przedsięwzięcie programu Odnowy Wsi w Opolskiem, a jego zakończenie i wręczenie nagród uczestnikom jest dorocznym świętem. Dzięki tego rodzaju inicjatywom opolska wieś staje się elementem wizerunku całego regionu, co zachęca innych do naśladowania tego typu podobnych działań.

Samorząd województwa opolskiego w latach 1999–2004 wspomagał realizację programu Odnowa Wsi z własnych środków budżetowych, rocznie kwotą od 100 do 150 tys. złotych. Zadaniem urzędu marszałkowskiego było wspieranie uczestników Odnowy Wsi, w tym celu stosowano rozmaite mechanizmy rozwoju i wsparcia, które wdrażano w latach 2002, 2003, 2004–2006. Ich rozkład przedstawia tab. 1.

Tabela 1

Instrumenty realizacji programu Odnowa Wsi

Grupa działań	Działania	Działania w latach		
		2002	2003	2004–2006
Informacja i edukacja	Szkolenie wprowadzające dla nowych uczestników	x	x	x
	Podróże studialne do krajów odnowy wsi		x	x
	Podróże studialne po województwie		x	x
	Spotkania terenowe na zaproszenie	x	x	x
	Opracowanie Programu Odnowy Wsi (strategii) – warsztaty terenowe	x	x	x
	Szkolenia problemowe własne	x		x
	Szkolenia problemowe zewnętrzne (zapewnienie udziału uczestników programu)	x		x
	Coroczne spotkania informacyjno-szkoleniowe dla liderów i koordynatorów	x	x	x
Inspiracja i wzorce	Konkurs „Piękna Wieś Opolska”	x	x	x
	Uczestnictwo w Konkursie „O Europejską Nagrodę Odnowy Wsi”	x		x
Wsparcie finansowe	Program małych grantów – dotacje z Konkursu Wojewódzkiego	x	x	–
	Dotacje na działanie 2.3 „Odnowa wsi oraz zachowanie...” w ramach SPO			x
	Małe dotacje na przedsięwzięcia promujące Odnowę Wsi		x	–
Doradztwo	Dokumentowanie walorów architektury i krajobrazu wsi, doradztwo oraz projektowanie przestrzeni publicznej (zespół Akademii Rolniczej we Wrocławiu)	x	x	x
Promocja	Publikacje	x	x	
	Konferencje, seminaria, referaty	x	x	x
	Podróże studialne po województwie dla uczestników z kraju	x	x	x

Źródło: P. Bębenek, R. Wilczyński (2005, s. 138).

Z zaprezentowanego wyżej zestawienia wynika, iż do sołectw i gmin kierowane jest zróżnicowane i szeroko zakrojone wsparcie edukacyjne. Począwszy od tego, iż wszyscy nowi uczestnicy objęci są cyklem szkoleniowym, w ramach

warsztatów opracowywane są strategie rozwoju, swoją wiedzę można skonfrontować w praktyce podczas podróży studialnych. Projekty z zakresu Odnowy Wsi, spopularyzowane głównie przez Konkurs „Piękna Wieś Opolska”, mogą otrzymać wsparcie finansowe, m.in. ze środków unijnych, a efekty prac, także dla celów promocyjnych, można rozpowszechniać w publikacjach oraz podczas organizowanych konferencji czy seminariów.

Zdaniem W. Idziaka oraz R. Wilczyńskiego (2013, s. 87) bardzo istotne jest oparcie funkcjonowania odnowy wsi o tworzenie na starcie sołeckich strategii rozwoju, a także organizowanie aktywizujących przedsięwzięć edukacyjno-szkoleniowych. Położenie bowiem nacisku na niematerialne elementy rozwoju (zdobywanie wiedzy, doświadczeń, kompetencji w działaniach) jest warunkiem trwałości programu (por. Heffner 2007).

W roku 2012 przypadała 15. rocznica istnienia opolskiego programu Odnowa Wsi. Należy przede wszystkim podkreślić, iż funkcjonujący, aktualnie już od 18 lat, opolski program Odnowy Wsi, jest najdłużej działającym regionalnym programem rozwoju obszarów wiejskich w Polsce, w różnym stopniu stanowiąc wzór dla kolejnych takich programów w kraju (Debata... 2012). Dorobek tego programu wskazuje na to, iż Odnowa Wsi stała się jedną z największych innowacji społecznych na obszarach wiejskich, wpływającą na lokalną i regionalną rzeczywistość oraz oddziaływującą i modyfikującą podejścia i narzędzia rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. (Debata... 2012, s. 7). Jest jednocześnie wyróżnikiem i znakiem rozpoznawczym regionu. Pozycja pioniera i aktywność w promowaniu doświadczeń spowodowały, iż inne regiony kraju w dużym zakresie adoptowały rozwiązania opolskie (Idziak, Wilczyński 2013, s. 88). Istotnym krokiem w tym kierunku było finansowanie działań Odnowy Wsi ze środków Unii Europejskiej. Stanowiło to wyłom w traktowaniu rozwoju obszarów wiejskich jedynie w kategoriach zaspokajania potrzeb w infrastrukturze technicznej, a ujawniło skalę potrzeb społeczności lokalnej w sferze społecznej, w tym także edukacyjnej.

2. Odnowa Wsi w Sektorowym Programie Operacyjnym „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego na lata 2004–2006”

Problematyka odnowy wsi w Polsce zyskała na znaczeniu po akcesji z Unią Europejską i pojawieniu się możliwości korzystania ze środków unijnych, dostępnych w ramach programów wspierających obszary wiejskie. Odnowa Wsi¹ już w pierwszej perspektywie projektowej, w Sektorowym Programie Operacyjnym „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego na lata 2004–

¹ Termin Odnowa Wsi pisany z wielkiej litery oznacza program, z małej – proces odnawiania wsi.

2006”, została wpisana w ramy Zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich (priorytet 2)². Zaplanowane wsparcie finansowe dla działania 2.3 „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich” wyniosło wówczas 90 mln euro i miało zapoczątkować zmiany oblicza polskiej wsi (Kowalczyk 2007).

Należy przypomnieć, iż przygotowanie do realizacji „wiejskich” programów finansowanych z funduszy Unii Europejskiej trwało od 1992 roku. Wymienić tu należy: program pomocy PHARE, kolejno SAPARD (2002–2006)³ stworzony na bazie ważnego dla Polski dokumentu określającego cele polityki wiejskiej: „Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa”, Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich na lata 2000–2005 (PAOW). Programy te przygotowywały Polskę na wsparcie środkami unijnymi, które rozpoczęto wraz z wdrażaniem Sektorowego Programu Operacyjnego (2004–2006) oraz Planem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004–2006. Były jednocześnie zapowiedzią tego, co znalazło się później w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013) (Knieć 2012).

Wraz z pojawieniem się pierwszych środków przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich (w ramach działania 2.3 „Odnowa wsi”) można było wnioskować o dofinansowanie na:

- 1) realizację inwestycji w zakresie modernizacji i wyposażenia obiektów pełniących funkcje kulturalne, rekreacyjne i sportowe;
- 2) odnowę obiektów zabytkowych charakterystycznych dla tradycji budownictwa wiejskiego regionu i ich adaptacji na cele publiczne;
- 3) modernizację przestrzeni publicznej wsi;
- 4) a także publicznej infrastruktury przyczyniającej się do rozwoju funkcji turystycznych wsi oraz działań związanych z promocją regionu (SPO, s. 82).

Działanie 2.3 dawało możliwość realizacji projektów w miejscowościach należących do gmin wiejskich i gmin miejsko-wiejskich. Udział w programie wzięło 1 199 gmin, tj. 55,2% wszystkich uprawnionych do skorzystania z pomocy jednostek.

² Wsparcie udzielane działaniom priorytetu 2 służyło „poprawie zagospodarowania przestrzennego wsi, uatrakcyjnieniu obszarów wiejskich jako miejsca zamieszkania oraz prowadzeniu działalności gospodarczej, tworzeniu nowych miejsc pracy i ograniczeniu bezrobocia na wsi, a co za tym idzie, tworzeniu nowych źródeł dochodu ludności wiejskiej” (Raport nr 1, s. 2).

³ Nie ujęcie w polskim SAPARD działań z zakresu Odnowy Wsi oraz programów rolno-środowiskowych (porównując paletę działań krajów kandydujących) skutkuje tym, iż trudno określić polski wariant SAPARD programem działającym na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich (Knieć 2012). Jego celem było raczej wytworzenie odpowiedniego potencjału administracyjnego, zdolnego w przyszłości na absorpcję środków unijnych przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich (Knieć 2012).

W skali kraju największą aktywnością inwestycyjną wykazały się gminy z województwa pomorskiego (w programie wzięło udział blisko 87% wszystkich uprawnionych do korzystania z pomocy gmin) oraz kujawsko-pomorskiego – nieco ponad 77%. Mogło to być efektem przyjętych przez te województwa kryteriów regionalnych, które zachęcały do realizacji projektów w niewielkich miejscowościach i o ograniczonej kwocie dofinansowania. Najmniej aktywne były gminy z województwa śląskiego (tylko 46,61% gmin wzięło udział w programie) i w dalszej kolejności: województwa łódzkiego z wynikiem 47,17%. Zaś województwo opolskie, które ma największe doświadczenie w Odnowie Wsi, sięgające okresu przed akcesją Polski do UE, znalazło się na piątym miejscu, tam w SPO wzięło udział ponad 57% gmin. Warto dodać, iż Odnowa Wsi w województwach pomorskim i śląskim jako program regionalny działała przez kilka lat. Aktualnie działania „odnawiające” na tym terenie znajdują się w fazie uśpionej.

Jeśli zaś chodzi o województwo łódzkie, będące obszarem badań autorki tekstu, zajmuje ono pozycję środkową pod względem ilości realizowanych projektów odnowy wsi w ramach SPO 2004–2006. Lokuje się na stosunkowo dobrej pozycji wśród innych województw pod względem wielkości pieniędzy przeznaczonych na inwestycje Odnowy Wsi. Z drugiej strony tylko 47,17% wszystkich gmin uprawnionych do wnioskowania wzięło udział w programie, co zdecydowanie nie jest wynikiem najlepszym w skali kraju. Łącznie było to 75 (spośród 132) gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa łódzkiego. Gminy miejsko-wiejskie realizujące projekty Odnowy Wsi stanowiły znaczną mniejszość (wśród wszystkich 75 gmin realizujących projekty było 9 gmin miejsko-wiejskich, pozostałe 64 – to gminy wiejskie).

W województwie łódzkim, w trakcie przeprowadzonych dwóch naborów, złożonych zostało 235 wniosków z niniejszego działania. Zatwierdzono ich razem 141, a zrealizowano w sumie 131. Średnia liczba wykonanych projektów w gminie, to: 1, 75. Najwięcej wielokrotnych projektów zrealizowano w pięciu gminach województwa: Budziszewice, Lipce Reymontowskie, Maków, Wola Krzysztoporska (po 4 projekty) i Nowosolna (sześć projektów). Ta ostatnia jako najaktywniejsza w działaniach odnawiających, stała się przedmiotem zainteresowań badawczych autorki tekstu.

Ogólnie rzecz biorąc, w zbiorze 131 projektów złożonych przez samorządy gmin wiejskich i wiejsko-miejskich w ramach działania 2.3 SPO 2004–2006, 83 projekty dotyczyły odnowy wartości kulturalno-edukacyjnych (remontu lub wybudowania domów, centrów kultury, w tym 24 projekty swym zasięgiem obejmowały odnowienie, wyposażenie lub wybudowanie świetlicy) oraz odnowy obiektów sportowo-rekreacyjnych. Pozostała część projektów (48) była podzielona między projekty mające na celu: stworzenie centrów wsi, poprawę infrastruktury przestrzennej, ochronę zasobów środowiskowych oraz dziedzictwa kulturowego. Projekty dotyczyły albo remontu, albo wybudowania od nowa różnych rodzajów obiektów czy elementów infrastruktury. Wspierały więc sfery:

społeczną, gospodarczą i przyrodniczą funkcjonowania gmin. Przeważały jednak przedsięwzięcia o charakterze i oddziaływaniu na sferę społeczną.

Wśród zrealizowanych projektów Odnowy Wsi w województwie łódzkim, z racji pełnionych funkcji na rzecz środowiska lokalnego, przedsięwzięciami o największym nośniku edukacyjnym były te, dotyczące wybudowania, odnowy lub remontu świetlicy. Było ich łącznie 24. Jeden z nich, zrealizowany w gminie Nowosolna, zostanie szczegółowo opisany w dalszej części tekstu.

3. Zastosowana metoda i techniki badawcze

Artykuł ten prezentuje częściowe wyniki badań, które zostały przeprowadzone w gminie Nowosolna (najaktywniejszej w całym województwie łódzkim), w celu ukazania specyfiki odnowy wsi oraz funkcji zrealizowanych tam projektów „odnawiających”, na rzecz rozwoju miejscowości i jej mieszkańców. Wykorzystano monografię problemu gminy Nowosolna, posługując się metodą jakościową. Autorka, na potrzeby artykułu, skupia się na identyfikacji aspektów edukacyjnych we wdrażaniu jednego z sześciu projektów zrealizowanych na terenie tej gminy.

Monografia problemu swoimi korzeniami sięga etnografii oraz etnologii, ale jest wykorzystywana również w socjologii. Badania monograficzne rozumiane jako odrębny typ badań terenowych, mają pewne swoiste cechy, chociaż w literaturze przedmiotu można spotkać różne koncepcje badań monograficznych (Przybyłowska, Zygmantowski 1995, s. 235).

Definicyjnie nawiązuje się do ujęcia monografii formułowanego przez J. Chałasińskiego (1935). Zdaniem tego autora socjologiczna monografia powinna być takim opisem, w którym za punkt wyjścia weźmiemy ważne, żywe problemy danej zbiorowości, które nurtują jej życie zbiorowe i są przedmiotem zbiorowych dążeń i konfliktów (Chałasiński 1935, s. 8). Takie podejście ułatwia śledzenie powiązań między opisywanymi zjawiskami, gdyż mamy do czynienia z koncentracją na jakimś problemie, który rozpatrywany jest na tle innych zjawisk występujących w danej społeczności. Monografia ma ukazywać społeczność od strony jej najistotniejszych i najbardziej żywych problemów. Za „żywe” i „istotne” uznaje się zagadnienia, traktowane przez członków społeczności lokalnej jako ważne, ponieważ stanowią przedmiot ich refleksji czy postaw (Lutyński 1968, s. 41).

Przygotowując monografię Nowosolnej posłużono się poza analizą dokumentów⁴, udostępnionych przez władze lokalne oraz Urząd Marszałkowski

⁴ Analiza danych zastanych dotyczyła:

1) **dokumentów programowych** – informujących o całej procedurze wnioskowania dla działania 2.3 w ramach SPO 2004–2006 (instrukcja wypełniania wniosków o dofinansowanie realizacji projektów; rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi

w Łodzi, techniką wywiadu swobodnego ze standaryzowaną liczbą poszukiwanych informacji. Wywiad przeprowadzono z przedstawicielami urzędu gminy, sołtysami i działaczami zaangażowanymi w realizację procesu Odnowa Wsi. Narzędziem była szczegółowa lista poszukiwanych informacji, które zamierza się uzyskać w trakcie realizacji badań, inaczej: wykaz potrzeb informacyjnych badacza (Przybyłowska 1987, s. 65).

Zrealizowano 10 wywiadów swobodnych. Dobór respondentów był celowy. Wśród rozmówców znaleźli się: przedstawiciele władzy lokalnej – wójt gminy, jako osoba zaangażowana w proces Odnowy Wsi w gminie; Przewodnicząca Rady Gminy mieszkająca naprzeciwko jednego ze zrealizowanych projektów, zaangażowana w jego funkcjonowanie; pracownik Urzędu Gminy Nowosolna – odpowiedzialny za pozyskiwanie środków zewnętrznych w Gminie; a także przedstawiciele społeczności lokalnej, czyli sołtysi (6) miejscowości, w których zrealizowano projekty w ramach działania 2.3 SPO 2004–2006. Przeprowadzono także rozmowy z osobami bezpośrednio zaangażowanymi w funkcjonowanie niektórych projektów (m.in. Dyrektor Gimnazjum we Wiaćzynie Dolnym, Kierownik Ośrodka Pomocy Społecznej w Gminie).

Biorąc pod uwagę cel artykułu, w odniesieniu do edukacyjnego wymiaru programu Odnowa Wsi, opisowi i analizie poddany został jeden z sześciu projektów zrealizowanych w gminie Nowosolna, dotyczący budowy świetlicy środowiskowej we wsi Byszewy. Był to jedyny projekt, finansowany z pierwszych środków unijnych przyznanych na działania odnawiające, który bezpośrednio odnosił się do dbałości o wzrost kapitału ludzkiego i społecznego we wsi.

(z dnia 17 grudnia 2004 roku) w sprawie trybu składania wniosków o dofinansowanie realizacji projektów); zbiorczych raportów podsumowujących realizację projektów Odnowy Wsi w ramach SPO 2004–2006, zamieszczonych na stronach internetowych MRiRW oraz Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi, a także, na pisemną prośbę, przez ten Urząd udostępnionych;

2) **dokumentów projektowych** – udostępnionych przez Urząd Marszałkowski w Łodzi dotyczących realizacji 131 projektów Odnowy Wsi w województwie łódzkim (wniosków wraz z załącznikami (głównie: Planami Rozwoju Miejscowości) oraz sprawozdaniem z realizacji projektów;

3) **udostępnionych przez Urząd Gminy Nowosolna** oraz zamieszczonych na stronach internetowych powiązanych z gminą – Wieloletni Plan Finansowy i Inwestycyjny Gminy Nowosolna na lata 2008–2017, historia administracji gminy Nowosolna, materiały zebrane przez wójta gminy podczas wizyt studyjnych do wsi Biesowo, Dolnej Austrii oraz Opola, także strategii rozwoju gminy Nowosolna na lata 2008–2017 (w tym aktualizacji do strategii) wraz ze stanem jej realizacji, Planu Rozwoju Lokalnego Powiatu Łódzkiego Wschodniego na lata 2007–2015, Historia Rozwoju Gminy Nowosolna, Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Nowosolna.

4. Projekt budowy świetlicy środowiskowej we wsi Byszewy w gminie Nowosolna

Jak już wspomniano, w województwie łódzkim gminą wyróżniającą się w działaniach Odnowy Wsi była gmina Nowosolna (por. Wójcik 2008, 2010). Gmina ta zrealizowała najwięcej projektów z zakresu Odnowy Wsi w całym województwie w ramach SPO 2004–2006. Ich lista znajduje się w tab. 2.

Tabela 2

Zrealizowane projekty Odnowy Wsi w gminie Nowosolna (SPO 2004–2006)

Nazwa gminy	Nazwa projektu
Nowosolna	Budowa boiska sportowego przy Gimnazjum w Wiączyńiu Dolnym
	Zagospodarowanie terenu na cele rekreacyjne w Starych Skoszewach
	Zagospodarowanie, uporządkowanie i oznakowanie placu w centrum wsi Moskwa
	Zagospodarowanie i uporządkowanie boiska sportowego i placu zabaw we wsi Lipiny
	Zagospodarowanie, uporządkowanie i oznakowanie w centrum wsi Ksawerów
	Przebudowa i adaptacja budynku podworskiego „Gorzelnia” na świetlicę środowiskową we wsi Byszewy

Źródło: opracowanie własne.

Projekt przebudowy i adaptacji budynku podworskiego „Gorzelnia” na świetlicę środowiskową we wsi Byszewy⁵ opiewał na wartość 304 069, 01 zł (w tym wkład UE: 181 237,19 zł) i był najbardziej kosztownym przedsięwzięciem Odnowy Wsi spośród sześciu wymienionych. Okres realizacji projektu przypadł na czas: 19.04.2007–30.07.2008, a głównym jego celem, według dokumentów projektowych, było zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców.

Z wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami społeczności lokalnej gminy Nowosolna wynika, iż powstała świetlica środowiskowa to miejsce doceniane, potrzebne i ważne dla jego użytkowników. W opinii respondentów, pierwotne funkcje świetlicy związane były z edukacją dzieci i młodzieży korzystających z obiektu. Młodzież, która dotąd przesiadywała na zgliszczach pustostanu, zaczęła przychodzić do nowo utworzonej świetlicy i tam spędzać

⁵ Byszewy (wieś w gminie Nowosolna) to miejsce określane przez wójta i sołtysa jako „trudny obszar popegeerowski”, ale jednocześnie atrakcyjny historycznie i kulturowo: na terenie wsi znajduje się dwór poety J. Iwaszkiewicza, który ma szczególne znaczenie dla mieszkańców, ale i turystów, ze względu na swój unikatowy charakter.

czas. Ich działania stały się bardziej jawne i podlegały kontroli osoby zarządzającej obiektem.

„Funkcje tej świetlicy są bardziej rozszerzone niż na początku. Odbywają się wszelkie projekty prowadzone przez panie z Ośrodka Pomocy Społecznej, różne kursy, spotkania, ale przede wszystkim jej główna rola to jest tam teraz świetlica środowiskowa, głównie dla młodzieży, ale nie tylko, dla mieszkańców również. Pracuje teraz w tej świetlicy taka Pani Kasia, która ma bardzo dobre przygotowanie do prowadzenia tego typu zajęć, do pracy z trudną młodzieżą, uzdolniona plastycznie, muzycznie. Ma duży wachlarz umiejętności, dzięki zajęciom, które tam serwuje, przychodzi dużo ludzi. I potrafi z każdym rozmawiać indywidualnie, ona zna ich problemy, przychodzą do niej z tymi problemami. Mimo wszystko jeszcze jest tam jeszcze taka grupa, która jest tutaj objęta pomocą opieki społecznej, no jest kilka takich rodzin (...)”.

Bardzo ważną kwestią związaną z funkcjonowaniem omawianego obiektu jest fakt uzupełniania podstawowych funkcji świetlicy, o nowe, wynikające z faktycznych potrzeb mieszkańców. Pierwotnie miało być to miejsce, w którym swój wolny czas mogą spędzać dzieci i młodzież (uczestnictwo w organizowanych różnego typach warsztatach, zajęciach), ale w miarę funkcjonowania obiektu, np.: Kierownik Ośrodka Pomocy Społecznej w gminie Nowosolna, w świetlicy rozpoczęła organizację warsztatów dla wykluczonych kobiet. W ten sposób poprzez świetlicę realizowana jest jej funkcja edukacyjno-pomocowa. Z obiektu korzystają także inne grupy społeczne (np.: seniorzy). Ponadto świetlica stała się też miejscem spotkań i cyklicznych imprez (typu: spotkanie oplatkowe, śniadanie wielkanocne itp.), a więc przestrzenią integracji społecznej mieszkańców gminy.

To, że mieszkańcy mają nowe pomysły na wykorzystanie świetlicy, świadczy o ich faktycznym zaangażowaniu w funkcjonowanie świetlicy i potrzebie istnienia takiego miejsca we wsi, a funkcja edukacyjna świetlicy wyraźnie zaznacza się w codziennym funkcjonowaniu obiektu i jest spontanicznie realizowana przez potencjalnych użytkowników (różne grupy społeczne mieszkańców).

Zdaniem W. Idziaka oraz R. Wilczyńskiego (2013, s. 110 i nast.) projekty odnowy wsi jako „tworzywa rozwoju”, urzeczywistniają cele, jakie wyznaczyła sobie wspólnota wiejska. Wiedza, co jest dobrym projektem i czym się kierować, aby taki projekt stworzyć, czyni z procesu Odnowy Wsi efektywne narzędzie rozwoju wsi i jej mieszkańców. Autorzy wymieniają cechy, jakie powinien posiadać dobry projekt odnowy wsi i są to: określeni adresaci, czynnik rozwoju, specyfika miejsca, dobry wpływ na otoczenie, celowość i użyteczność oraz ponadprzeciętność (110–113). Przykładając te miary do przedsięwzięcia, jakim była budowa świetlicy środowiskowej w Byszewach, wydaje się, iż projekt ten wpisuje się w ramy dobrze funkcjonującego projektu odnawiającego. Posiada określoną grupę odbiorców (dzieci i młodzież), ale jest otwarty także na inne kategorie społeczne użytkowników (kobiety wykluczone); prowadzone tam warsztaty, szkolenia przyczyniają się do podniesienia umiejętności i kompetencji mieszkańców; świetlica jako sam obiekt wpływa również na poprawę estetyki

miejsca (waloryzuje przestrzeń), ponadto jest realnie użytkowany, a przez samych mieszkańców określany, jako funkcjonalny i potrzebny. Istotną jego zaletą jest to, że funkcje, jakie pełni, są twórczo modyfikowane i „dobudowywane” do pierwotnie założonych, co dodatkowo podnosi jego wartość.

Odwołując się do mechanizmów wsparcia edukacyjno-szkoleniowego, jakim objęte zostają osoby zaangażowane w Odnowę Wsi w województwie opolskim (patrz tab. 1), praktyki zastosowane w gminie Nowosolna poniekąd nawiązują do niektórych z nich.

Jako idea, Odnowa Wsi w gminie Nowosolna została zapoczątkowana przez władze lokalne. Wójt gminy zainteresował się programem Odnowa Wsi na skutek zapoznania się z doświadczeniami w odnawianiu wsi Biesowo w województwie warmińsko-mazurskim, Dolnej Austrii oraz w województwie opolskim. Do wsi Biesowo wójt gminy Nowosolna udał się osobiście wraz z delegacją gminną:

„Mieszkaliśmy całą delegacją (40–50 osób) nie w hotelach, lecz w gospodarstwach. Moją intencją było to, żeby hotelem była wieś, a pokojami poszczególne gospodarstwa indywidualne. Sołtys nie gościł nigdy wcześniej tak dużej grupy. Odbył się wykład z udziałem sołtysa, księdza proboszcza, po zakończeniu którego rozmowy były kontynuowane indywidualnie w domach (...). Bo co innego jest przeczytać o programie, a co innego zobaczyć ten program na własne oczy” (wójt gminy).

Kolejna wizyta studyjna, ale tym razem do kolebki programu Odnowa Wsi – Dolnej Austrii, miała znaczenie przede wszystkim zapoznawcze oraz motywacyjne. Przedstawiciele władz lokalnych i społeczności mieli szansę oswojenia się z funkcjonowaniem programów w miejscu, gdzie były one realizowane na bardzo dużą skalę. Wyniesione doświadczenia zostały wykorzystane przy organizacji szkoleń dla mieszkańców i przedstawicieli władz lokalnych w Nowosolnej, np. w kwestii budowy planu rozwoju miejscowości.

W drodze powrotnej z zagranicznej wizyty szkoleniowej, wójt gminy spotkał się z Ryszardem Wilczyńskim, aby porozmawiać o opolskiej Odnowie Wsi. W ramach tego programu bowiem po raz pierwszy wdrożono metodykę budowania strategii rozwojowych na poziomie sołectwa. Pojęcie Odnowy Wsi w Polsce kojarzone jest przede wszystkim z Opolszczyzną, dlatego doświadczenia całego województwa opolskiego działają na zasadzie dobrych praktyk, które inspirują działaczy lokalnych z terenów całego kraju do udziału w programie. Wójt gminy Nowosolna również zainteresował się efektami programu Odnowa Wsi.

Niemniej jednak, doświadczenia wsi Biesowo zostały uznane przez wójta za najistotniejsze dla przebiegu Odnowy Wsi w gminie Nowosolna, o czym wielokrotnie wspominał on i sołtysi:

„My tam w Biesowie, za sprawą wójta, bardzo się z tym terenem zaprzyjaźnili. Tam bardzo dużo się zmieniło, jak był za kadencji Janusz Radziszewski. Jak żeśmy tam pojechali na następne spotkanie, jak zostaliśmy zaproszeni na szkolenie, na wycieczki, to

była przemiana, było widać, że tam pracują... i młodzież i starsi i KGW... taka integracja tam była” (sołtys Lipin).

„U nas to przykłady szły raczej z Biesowa, nie z Opola, choć Ryszarda Wilczyńskiego bardzo dobrze się odbierało słuchając. Z Biesowa, które zainspirowało. Może wójta najbardziej. Byliśmy na wyjeździe studyjnym w Biesowie i mnie się tam bardzo podobało” (przewodnicząca Rady Gminy).

W ramach zapoznania przedstawicieli władz lokalnych, działaczy oraz samych mieszkańców z ideą Odnowy Wsi oraz dobrymi praktykami, ówczesny sołtys wsi Biesowo (Janusz Radziszewski) został zaproszony na zorganizowane przez wójta gminy Nowosolna spotkanie promujące działania odnawiające. Ten rodzaj wymiany doświadczeń jest dobrym sposobem na wsparcie edukacyjne osób zainteresowanych zapoczątkowaniem zmian w swoim miejscu zamieszkania.

5. Podsumowanie

Odnowa Wsi jako program, idea, mechanizm wspomagający rozwój obszarów wiejskich, kojarzona jest głównie z problematyką aktywizacji społeczności lokalnych, ale ma ona również, nie zawsze akcentowany, ważny wymiar edukacyjny. Zdaniem autorki, edukacja w Odnowie Wsi może dotyczyć dwóch głównych jej aspektów. Pierwszy z nich koncentruje się przede wszystkim na wykonawcach projektów (władzy lokalnej, jak również liderach, działaczach lokalnych, osobach bezpośrednio zaangażowanych w prace nad „odnową” miejscowości), drugi zaś na społeczności lokalnej, do której dany projekt jest skierowany i której ma służyć.

W ramach pierwszego rozróżnienia mamy do czynienia z:

a) zespołem działań skierowanych do władz lokalnych, liderów, działaczy i członków społeczności lokalnej, mających na celu wzrost wiedzy, umiejętności i kompetencji w zakresie realizacji i wdrażania projektów Odnowy Wsi (typu: organizacja szkoleń, warsztatów, seminariów, wizyt studyjnych itp.). Tego rodzaju zdobyta wiedza zostaje wykorzystywana np. przy tworzeniu lokalnych strategii rozwoju – dokumentów niezbędnych w planowaniu działań Odnowy Wsi.

Tak pojęta edukacja jest niezbędnym elementem skutecznie realizowanych przedsięwzięć odnawiających. Grupę tego typu działań zaprezentowano na przykładzie województwa opolskiego, gdzie wzmocnienie zaplecza edukacyjnego jest szczególnie istotne na etapie zapoznawania się z systemem wdrażania Odnowy Wsi. W gminie Nowosolna działania tego rodzaju są również zauważalne, ale na znacznie mniejszą skalę.

b) oddziaływaniem dobrych praktyk, które zawierają w sobie przekaz edukacyjny (np. Konkurs „Piękna Wieś Opolska”). Najlepsze przedsięwzięcia działają na zasadzie dobrych przykładów, bronią się same i w ten sposób służą innym.

Mają walory przede wszystkim edukacyjne, ale także motywacyjne: „Nam się udało, więc i Wam może się udać”. Dobry przykład to skuteczny sposób propagowania działań Odnowy Wsi. Stąd też popularność wizyt studyjnych w gminie Nowosolna (Biesowo, Dolna Austria, województwo opolskie), jeśli mówimy o skali ponadlokalnej, natomiast w skali lokalnej to „podglądanie” i naśladowanie inwestycji, które można nazwać lokalnym sukcesem. Udana przedsięwzięcia Odnowy Wsi rozbudzają aspiracje społeczności i sprawiają, że ma się ochotę na więcej. Stąd jedne projekty pociągają za sobą inne i to też jest istotny atut Odnowy Wsi. Dobre praktyki po prostu inspirują:

„Kiedyś zorganizowałem takie spotkanie dla mieszkańców Nowosolnej i przedstawiciele władz. Omawialiśmy tam przypadek Biesowa. Mieszkańcy nie chcieli wierzyć, że ta Odnowa Wsi tam tak faktycznie funkcjonuje. Byli sceptycznie nastawieni mówiąc, że Nowosolna to inna specyfika, że tu się nie uda. I wtedy powiedziałem, że sołtys Biesowa jest wśród Nas. Nie chcieli wierzyć. Wtedy on się ujawnił i zaczął opowiadać o trudnych początkach u siebie, jak to było, że ludzie na początku reagowali podobnie. To było ciekawe doświadczenie dla nas wszystkich” (wójt gminy).

Drugie rozróżnienie nawiązuje do specyfiki i rodzaju samych przedsięwzięć – blisko 20% wszystkich przedsięwzięć Odnowy Wsi w województwie łódzkim (24 na 131) dotyczyło budowy lub rewitalizacji obiektów świetlicy. Na przykładzie wsi Byszewy (gmina Nowosolna) widać, iż miejsca tego typu pełnią szeroko zakrojone funkcje edukacyjne nie tylko dla dzieci i młodzieży (organizacja różnego typu zajęć i warsztatów), ale także względem innych członków społeczności lokalnej (szkolenia dla kobiet wykluczonych organizowane przez OPS). Poszerzają się one wówczas o funkcje pomocowe. Wybór świetlicy środowiskowej do realizacji projektu Odnowy Wsi także przez mieszkańców (zgodnie z obowiązującymi procedurami wnioskowania) potwierdza potrzebę istnienia takich miejsc i wagi pełnionych przez nie funkcji na rzecz funkcjonowania wspólnoty lokalnej.

Wobec powyższego Odnowę Wsi można postrzegać jako proces o kompleksowym charakterze, wielowymiarowy, w realizacji którego aspekty edukacyjne pełnią istotną rolę, szczególnie w zakresie upowszechniania jej efektów (wymiar ponadlokalny), a także dla indywidualnego rozwoju członków danej społeczności (wymiar lokalny).

LITERATURA

- Bębenek P., Wilczyński R., 2005, *Kształcenie liderów odnowy wsi w Polsce*, [w:] Heffner K., Malik K., *Kapitał ludzki w rozwoju regionu*, Wydawnictwo Instytutu Śląskiego Sp. z o.o., Opole, s. 135–148.
- Chałasiński J., 1935, *Antagonizm polsko-niemiecki w osadzie fabrycznej „Kopalnia” na Górnym Śląsku*, Warszawa.

- Debata (Raport): „Forum Debaty publicznej: Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju w związku z 15-leciem odnowy wsi w Polsce”, Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, 19 kwietnia 2012 r.
- Heffner K., 2007, *Fundamenty procesu przemian aktywizacyjnych na obszarach wiejskich*, [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red.), *Odnowa wsi w integrującej się Europie*, IRWiR, Warszawa.
- Idziak W., 2004, *O odnowie wsi*, Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa.
- Idziak W., Wilczyński R., 2013, *Odnowa Wsi. Przestrzeń. Ludzie. Działania*, FAPA, Warszawa.
- Kaleta A., 1992, *Podstawowe założenia Odnowy obszarów wiejskich Europy*, [w:] Wieruszewska M., (red.), *Między mitem a nadzieją*, Polska Akademia Nauk, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa.
- Kamiński R., 2007, *Odnowa wsi Leader: komplementarność metod rozwoju obszarów wiejskich*, [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R., (red.), *Odnowa Wsi w integrującej się Europie*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Knieć W., 2012, *Wspólna Polityka Rolna a rozwój zrównoważony obszarów wiejskich Polski. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Kowalczyk H., 2007, *Słowo wstępne*, [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R., (red.), *Odnowa Wsi w integrującej się Europie*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Lutyński J., 1968, *Antropologiczna monografia terenowa i badanie społeczno-kulturowych przeobrażeń w Polsce współczesnej*, „Przegląd Socjologiczny”, 15(2).
- Przybyłowska I., 1987, *Wywiad swobodny ze standaryzowaną liczbą poszukiwanych informacji i możliwości jego zastosowania w badaniach socjologicznych*, „Przegląd Socjologiczny”, 30.
- Przybyłowska I., Zygmantowski P., 1995, *Badania monograficzne w środowisku wiejskim – historia i teraźniejszość*, [w:] Starosta P. (red.), *Zbiorowości terytorialne i więzi społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Raport nr 1: Wykorzystanie środków Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich w województwach”, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2008.
- Raport nr 2: Działanie „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego – aktywność inwestycyjna gmin w województwach”, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2008.
- Raport nr 3: Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” i w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004–2006 w ujęciu regionalnym, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 2008.
- Raport nr 4: Podsumowanie wdrażania działania 2.3. „Odnowa Wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego”, 2008.
- SPO: Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” na lata 2004–2006.
- Wieruszewska M. (red.), 1992, *Między mitem a nadzieją*, Polska Akademia Nauk, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa.

- Wilczyński R., 2000, *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*, Fundacja Fundusz Współpracy, Poznań.
- Wójcik M., 2008, *Przemiany społeczno-gospodarcze wsi aglomeracji łódzkiej w okresie transformacji ustrojowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Wójcik M., 2010, *Struktura i działanie – społeczno-geograficzna interpretacja oddziaływania funduszy Unii Europejskiej na przykładzie programu „Odnowa Wsi”*, [w:] Kacprzak E., Kołodziejczak A., *Rola środków Unii Europejskiej*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 24, Wydawnictwo „Bernardinum” Sp. z o.o., Warszawa.

EDUCATIONAL DIMENSIONS OF RURAL RENEWAL PROGRAM. THE EXAMPLE OF NOWOSOLNA IN ŁÓDZKIE VOIVODESHIP

Abstract: This article aims to highlight the educational aspects of the implementation of the Rural Renewal basing on an example of a project implemented of Nowosolna community in łódzkie voivodeship (a creation of a community center in the village Byszewy) under the Sectorial Operational Programme Improving the Processing and Marketing of Agricultural Products 2004–2006 as well as showing the experience form opolskie voivodeship. According to the author there are two aspects of education in Rural Renewal. Research conducted in Nowosolna, presented in the article allows to distinguish and identify those.

Key words: Rural Renewal program, Sectorial Operational Programme, education.

Dr Pamela Jeziorska-Biel
Katedra Socjologii Wsi i Miasta
Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Uniwersytet Łódzki